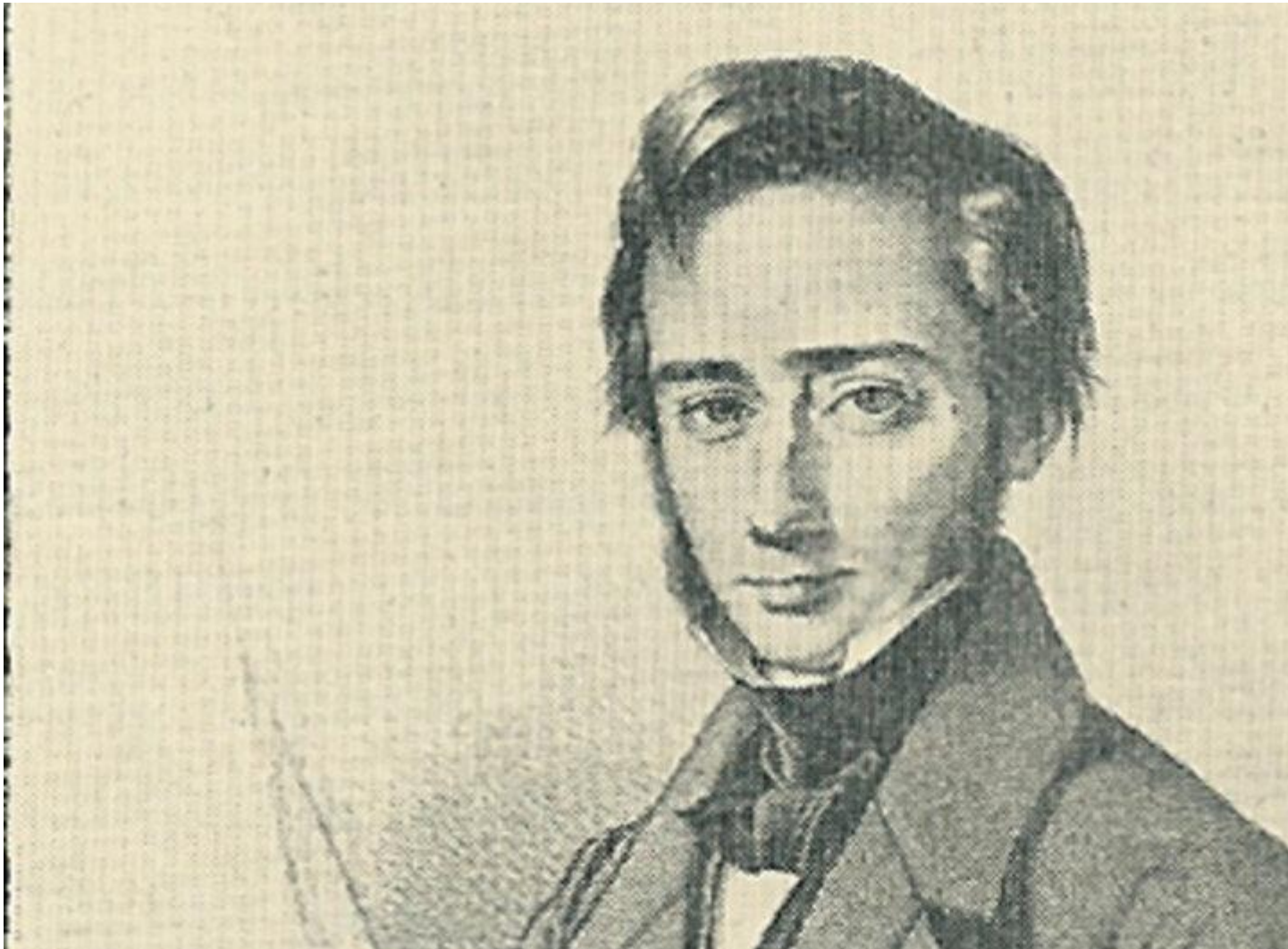

Biskop H.L. Martensen. En socialkonservativ samfundsrevser

SE DEBAT 29.04.25 KL. 18:00. KRISTELIGT DAGBLAD: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debat/biskoppen-der-fik-indflydelse-paa-velfaerdsstatens-begyndelse>

Jens Rasmussen, kirkehistoriker og forhenværende hospitalspræst, ph.d.

Hans Lassen Martensen (1808-1884) blev født i Flensborg og var som Sjællands biskop en markant kirkeleder, der blandt andet leverede tankegods til Socialdemokratiet, der prægede partiet i dets tidlige år. Foto: Arkivfoto.

Hans Lassen Martensen var født i 1808 i Flensborg og døde i 1884 som Sjællands biskop. Han var tidens markante kirkeleder og lidt af en socialkonservativ samfundsrevser, som er titlen på min bog om H.L. Martensen, der netop er udkommet. Martensens holdninger beskrives ud

fra hans deltagelse i samtidens debatter, som er ganske relevant ud fra de tilsvarende debatter i vor tid. Fortiden bliver aktualiseret i nutiden.

I 1800-tallet blev vækkelserne og Grundlovens religionsfrihed vigtig for den begyndende sekulariseringsproces, fordi troen ikke længere var udtryk for samfundets enhed, men blev regnet for privat og individuel. Ligeledes søgte videnskaberne at holde gudsforholdet udenfor. Biskop H.L. Martensen bekæmpede denne sekularisering, hvor al religion skulle skilles fra samfundet og være en privat tro, og han deltog i tidens kulturkamp om alle disse emner og forsvarede sammenhængen mellem religion og samfund.

Martensen advarede, for den religiøse individualisme kunne risikere at gribe om sig og udhule folkekirkens præsteembede og den fælles lutherske bekendelse og liturgi. Denne advarsel eksisterer vel stadig, og meget karakteristisk mente Martensen:

"For Tiden er Folkekirken ligesom et Hylster, der indeslutter Individualitetskirken!".

ARTIKLEN FORTSÆTTER UNDER ANNONCEN

Martensen var en del af romantikkens konservative organismetanke, som tolererede religiøs samvittighedsfrihed og individuelle holdninger, men friheden var bunden og holdt sammen af samfundsfællesskabet, det vil sige nationen, kirken og familien med historiske og kulturelle bånd. Advarende mente Martensen, at denne enhed var under opløsning.

Sekulariseringen truede således med at opløse folkekirken og dens fælles værdier, mente Martensen. Han kunne ikke acceptere, at folkekirkens forhold efter demokratiets indførelse i 1848-1849 blev afgjort af en såkaldt konfessionsløs rigsdag, der ikke var bundet af nogen bestemt religion. Han opfattede endvidere tidens religiøse splittelse med grundtvigianisme og Andre Mission samt Georg Brandes' moralske frigørelse som en truende individualisering, der af ham blev slået i hartkorn med liberalismens alt for frie økonomiske konkurrence. Han så heri en ødelæggelse af menigmands livsvilkår, materielt og åndeligt.

I dette lys så Martensen også sin uenighed om dåbssynet med N.F.S. Grundtvig. Martensen havde allerede i 1843 udgivet et lille skrift om dåben, hvor han pegede på dåbens gudshandling i ritualet som den objektive side og "Troens Spire" som spædbarnets subjektive personlige gave. Det væsentlige for Martensen i dåbsritualet var ikke den oprettede dåbspagt mellem Gud og barn på grundlag af den fulde trosbekendelses ja-ord som hos N.F.S. Grundtvig, men for Martensen drejede det sig om den skænkede "discipeltro" til barnet ud fra skriftens dåbsord og dåbens tegn. Han så stort på Grundtvigs dåbspagt med trosbekendelsen. Debatten er aktuel i dag med Dåbskommissionens oplæg til en fornyelse af dåbsritualet, hvor man i forståelsen af den grundtvigske dåbspagt har hele to tilspørgsler, en i sammenhæng med trosbekendelsen i fuld længde og en stærkt forkortet. Grundtvig var imod den forkortede udgave, som biskop J.P. Mynster allerede foreslog i 1839.

Martensen var under alle omstændigheder imod Grundtvigs kirkelige anskuelse, og han afviste også Grundtvigs "Kirkefrihedstheori" med frie menigheder, hvor lægfolk havde fri sognebåndsløsning og præster frihed i liturgi og lære. Martensen valgte at forholde sig til Grundlovens løfte om en kirkeforfatning for at skabe orden i forholdet til staten. Formålet med en kirkeforfatning var landskirkerådets rådgivende stemme over for staten, men

samtidig skulle rådet være den afgørende stemme i kirkes indre anliggender. I dette landskirkeråd skulle præsteembedets repræsentation sikres med lige mange gejstlige og læge medlemmer. Den lutherske kristendom skulle fortsat med Grundloven i 1849 være grundlaget for staten, og kirkesognet var den faste ramme, men rummelig med plads til alle – kirkelige såvel som kulturkristne. Debatten om folkekirkens struktur findes også i dag – ikke mindst på baggrund af statens afskaffelse af store bededag i 2023.

Generelt var Martensens samfundssyn konservativt, men han gav denne forståelse en helt ny drejning, fordi han var socialt engageret på arbejderens side i kampen for det daglige brød. Her stod han ganske ene som en socialkonservativ samfundsrevser set i forhold til partiet Højre, som hyldede en liberalkonservativ opfattelse ud fra Adam Smiths økonomiske teorier.

ARTIKLEN FORTSÆTTER UNDER ANNONCEN

Den kulturelle og økonomiske holdning hos Martensen i 1870'ernes Danmark drejede sig om den negative konsekvens af liberalismen og den frie konkurrence, som opstod med industrialiseringen, og som havde reduceret det skabte menneske til en vare, det vil sige en arbejdskraft. Arbejderen havde kun sin arbejdskraft at sælge og fik en lav løn, som familien ikke kunne leve af. Arbejderen blev taberen, mente Martensen, fordi man i samfundet og staten havde udeladt kristendommens evangelium om at tage sig af sin næste i nød, det vil sige de mennesker, som ikke kunne klare sig økonomisk og socialt. Kvinderne blev ligeledes på grund af arbejderfamiliernes dårlige økonomi tvunget på arbejdsmarkedet, men Martensen foretrak et samfund, hvor det skulle være frivilligt for kvinder at have arbejde uden for hjemmet, hvilket harmonerer med holdninger i dag.

Det dobbelte kærlighedsbud om at elske Gud og sin næste var socialettikkens centrum hos Martensen. Det handlede om skabelsestanken og det gode liv, som enhver borger og familie havde ret til. Liberalismens sekularisering havde ødelagt det eksisterende kristne samfund, mente han, fordi det kun drejede sig om individualisme og "Selvkærlighed". Derfor opstillede han den "etiske Socialisme" i debatskriftet Socialisme og Christendom, udgivet 1874, som blev genoptrykt i hans "Christelige Ethik" fra 1878. Socialisme og Christendom inspirerede Københavns Indre Mission, der fulgte Martensens opfordring til at igangsætte kirkelig filantropi.

I skriftet Socialisme og Christendom brød Martensen med liberalismens frie konkurrence og den utopiske socialisme (Friedrich Engels, Karl Marx). I 1890'erne var højskolelæreren Fernando Linderberg påvirket af Martensens socialetik, og denne påvirkning gav han videre til unge socialdemokrater, blandt andre K.K. Steincke, som han underviste. Martensen støttede den kristne filantropi og statsfinansieret socialhjælp. Hans tanker vandt indpas i Socialdemokratiets første partiprogram i 1876.

Martensen fremførte en etisk (kristen) socialisme, som ifølge økonomiprofessor Niels Kærgårds arbejdshypotese har inspireret Socialdemokratiets tankeverden helt frem til K.K. Steinckes socialreform i 1933. Således har Martensen idémæssigt været igangsættende ved velfærdsstatens start. I sin socialetik bekæmpede han liberalismens konkurrencestat, der kun så på den samlede velstand, hvilket prioriterede de rige, og ikke på fordelingen af velstand mellem rige og fattige, og slet ikke på børnefamiliernes tarv. De dårligt stillede skulle ved statslig socialhjælp og lovregulering have del i samfundets samlede velstand, mente

Martensen. Idémæssigt lå hans tankegang på linje med den fremtrædende socialdemokrat K.K. Steincke.

Alt dette har for mig været vigtigt at afdække og dermed integrere Martensens etiske socialisme i beskrivelsen af tidens kirkehistorie, som hører med til nutidens forudsætninger.